

HISTÒRIA

JOSÉ LUIS MARTÍN RAMOS

Qüestió agrària i reformisme republicà

L'historiador Ricardo Robledo culmina la seva trajectòria acadèmica com a professor a la UAB, catedràtic a Salamanca i investigador visitant de la UPF amb un llibre, La tierra es vuestra, que serà de referència sobre la reforma agrària a l'Espanya de la Segona República, i que deixa definitivament enrere l'assaig clàssic d'Edward Malefakis.

Ricardo ROBLEDO

La tierra es vuestra.

La reforma agraria, un problema no resuelto. España: 1900-1950

Barcelona:

Pasado &

Presente, 2022,

611 pàg. 35 €

Paul Preston ha afirmat que el llibre de Ricardo Robledo ha superat les aportacions d'Edward E. Malefakis sobre la reforma agrària durant la Segona República. No és, de cap manera, una afirmació exagerada. L'obra de Malefakis, publicada en castellà el 1970, ha dominat durant cinc dècades la historiografia sobre la reforma agrària. Ho va fer per a bé en un primer moment, atès l'erm que al respecte hi havia en aquella data; però era una obra condicionada per una visió ideològica del conflicte camperol, en detriment de les mobilitzacions socials, i amb una conclusió política precipitada sobre el suposat efecte pervers de la llei republicana, que hauria afectat tant els grans terratinents com els petits i mitjans propietaris. Malgrat el biaix ideològic i, com ha demostrat Robledo, el greu error tècnic sobre el qual se sustentava la seva conclusió política, l'obra de l'historiador nord-americà se seguia mantenint gairebé com a paraula sagrada. El mèrit de Ricardo Robledo es haver-la superat, encara que el seu treball conté molts d'altres mèrits.

Està estructurat en quatre parts, ordenades cronològicament, que constitueixen cada una d'elles síntesis investigadores, com quatre llibres condensats en un de sol. Les tres primeres són exposicions tancades al voltant d'un eix temàtic desenvolupat de manera més que suficient. La quarta ve a ser un entremig entre un llarg epíleg sobre la reforma agrària republicana i les seves interpretacions i un «continuarà» sobre la qüestió i el seu debat a la primera dècada de la dictadura franquista; una porta oberta al seu remat en treballs futurs. A la primera part, Robledo ens presenta les idees, algunes importants, sobre la qüestió agrària en les tres primeres dècades del segle XX, i els fets ben raquítics que aquestes produïren, com a conseqüència dels interessos dominants a l'Estat de la Restauració. Idees dominades inicialment per la preocupació del despoblament i la mitificació del voluntarisme colonitzador i també, com

assenyala l'autor, per la preocupació d'aturar la creixuda del socialisme a l'Espanya agrària, aixecant davant d'ell el suposat mur de la difusió d'una petita propietat rendible econòmicament alhora que socialment. Aquestes raons defensives del sistema social i polític imperant estarien a la base del discurs antilatfundista de Canalejas, el 1902; que, com diu Robledo, va convertir la qüestió agrària en la qüestió latifundista. Canalejas incità a la intervenció de l'Estat, a l'expropiació amb indemnització dels grans latifundis, per raó d'utilitat pública o social; raó i formes que prevaldrien en el discurs liberal més enllà del temps de la Restauració, arribant al disseny liberal de la reforma agrària republicana. En el terreny dels fets, a banda de l'antecedent Canalejas, persistí el que l'autor anomena la «triple desigualtat»: de la propietat, del treball i dels mínims nivells de benestar material.

El nucli dur del llibre és l'anàlisi de la reforma agrària durant la Segona República, plantejada i interpretada en una perspectiva integral, no reduïda a les lleis —i tampoc, entre aquestes, a la Llei de Reforma Agrària— sinó incloent-hi les mobilitzacions camperoles que acompanyaren el desenvolupament institucional i polític de la qüestió agrària en els nou anys, no complets òbviament, del règim republicà. Ricardo Robledo explica la història de la Llei de Reforma Agrària des de la presentació d'un Avantprojecte, el juliol de 1931, per una Comissió Tècnica promoguda pel Govern Provisional en què hi figurava l'elit de la intel·lectualitat reformista — amb Adolfo Vázquez Humasqué i Antonio Flores de Lemus al capdavant— fins a la aprovació, el setembre de 1932, d'una llei que s'allunyava de forma substancial d'aquell Avantprojecte. El «millor projecte», com el qualifica Robledo, havia previst una reforma ràpida finançada amb un import progressiu sobre la gran propietat, que contemplés tot l'arc de la propietat i l'explotació agrària. La pressió social, la «vaga de rendes» dels propietaris que sovint preferiren dei-

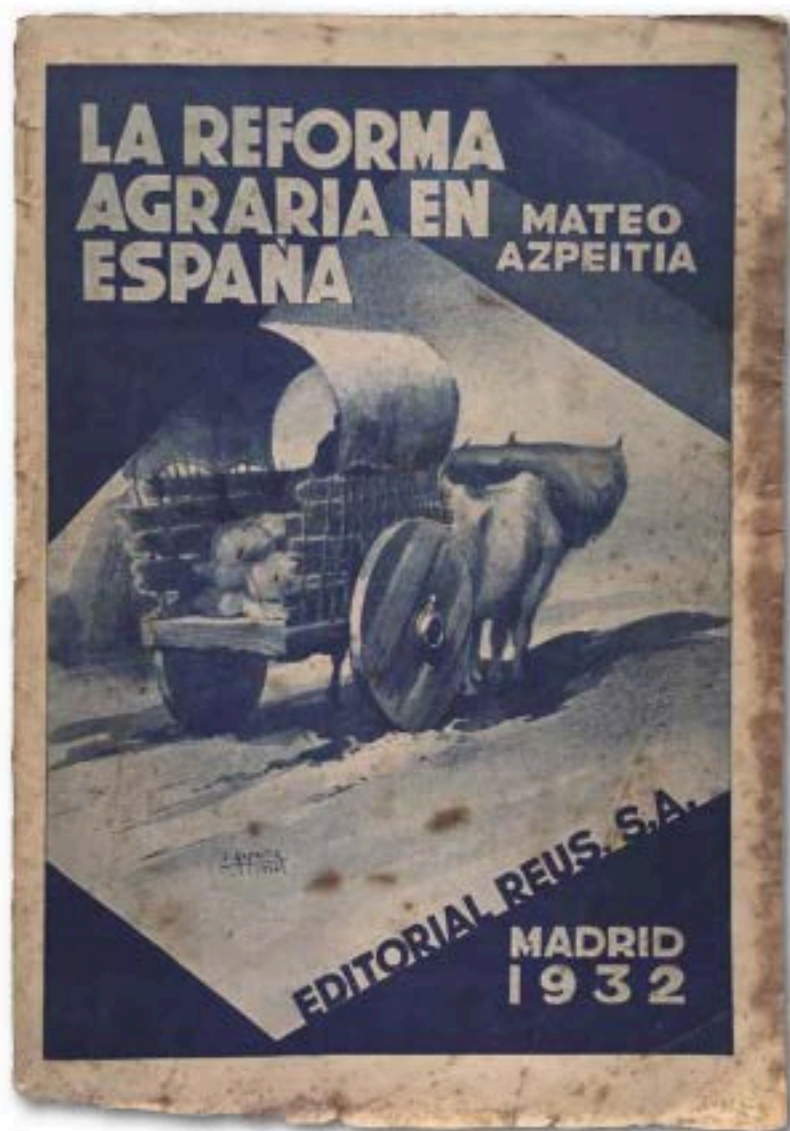
xar de guanyar beneficis a curt termini —abandonant el criteri de l'eficiència econòmica pel de l'«eficiència de classe»— i la política dels republicans de dretes, que assumiren la representació dels interessos propietaris, va desembocar en una Llei de Bases de la Reforma Agrària, el projecte d'Azaña i Marcel·lí Domingo en què s'abandonà el seu finançament específic i es limità a una operació de redistribució de la propietat, afectant sobretot la noblesa i els grans latifundistes, ja assenyalats pel reformisme liberal de començaments de segle. Una llei d'aplicació lenta, que depenia de les disponibilitats financeres de l'estat, en aquells moments limitades per la crisi i per les

reaccions deflacionistes que també contaminaren el govern republicà. Que, d'altra banda, posposava la qüestió de l'arrendament a una altra llei a debatre en el futur i deixava fora la qüestió dels béns comunals.

Tanmateix, la realitat d'aquella triple desigualtat —que no tenia temps per lluitar contra l'atur i la fam— es manifestà en les mobilitzacions camperoles que obligaren al Govern Azaña a encetar un nou camí, falsament conjuntural, el dels decrets d'intensificació de cultius, que configuraren la via ràpida d'accés dels pagesos si no a la propietat de la terra, sí a la seva explotació. Un dels mèrits del treball de Ricardo Robledo és haver captat aquesta doble via de fet, tot

recordant que la segona ja havia estat implícita en l'Avantprojecte de 1931. La mobilització camperola, la «conflictivitat rural» tingué tant o més protagonisme que les seves senyories parlamentàries en el reformisme agrari republicà; per això la llarga tercera part que hi dedica no és sobrerera sinó absolutament necessària. Considerada no com un enuig al reformisme institucional, com havia fet Malefakis, sinó el cor real que el feia bategar. L'ampliació de la via dels decrets d'intensificació de cultius després de la victòria del Front Popular, el febrer de 1936, reforçà la legitimitat de la República, escriu Robledo; no puc estar-hi més d'acord, jo mateix he sostingut que incorporaren per fi els pagesos a la democràcia republicana.

Malefakis és corregit també tècnicament per Ricardo Robledo, que posa en evidència l'error de càlcul que el va fer arribar a la conclusió d'un suposat perjudici infligit per la Llei de Reforma Agrària a la petita i mitjana propietat. Error de càlcul per la múltiple comptabilització d'un mateix propietari; conclusió convertida en tòpic que, per si mateixa, desqualificava la reforma i el reformisme republicà. El lector trobarà l'explicació en el llibre; és important. Depurant les dades estadístiques disponibles, Robledo estableix que el Registre de Propietats Expropiables afectà, en l'àmbit de l'«Espanya minifundista», menys de 35.000 propietaris, uns mil per província, com a màxim; en el cas de Castella i Lleó un escàs 1 % del total de propietaris, segons el cadastre. Per la seva perspectiva integral del reformisme agrari de la Segona República, i per les precisions estadístiques sobre l'afectació real de la Reforma agrària, el llibre, que té un títol —*La tierra es vuestra*— clarament compromès amb el contingut, suposa un punt d'inflexió, d'avenç en el coneixement de la nostra història; un punt de partida per a la superació de tòpics i una síntesi indispensable per a seguir endavant. Una obra de catàleg, de biblioteca i d'ús personal, de lectura i de consulta. ■

Coberta de Mateo Azpeitia. *La reforma agraria en España*. Madrid: Editorial Reus, 1932.